

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 14 • Sayı/No: 64 • Nisan/April 2023
ISSN: 1309-601X

YENİ SİLAHLARIN TABİ TUTULMASI GEREKEN HUKUKÎLİK DENETİMİ VE OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ

The Legal Review of Weapons and the Autonomous Weapon Systems

Gökhan GÜNEYSU

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,
Kamu Hukuku Bölümü, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Eskişehir.
gguneyusu@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1754-953X

Gönderim Tarihi: 01.03.2023

Kabul Tarihi: 21.03.2023

Kaynak göstermek için:

Güneysu, G., (2023). Yeni Silahların Tabi Tutulması Gereken
Hukukîlik Denetimi ve Otonom Silah Sistemleri.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 14(1): 81-105.

DOI: 10.59281/turkiz.1258725

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

YENİ SİLAHLARIN TABİ TUTULMASI GEREKEN HUKUKÎLİK DENETİMİ VE OTONOM SİLAH SİSTEMLERİ

*The Legal Review of Weapons and the Autonomous Weapon
Systems*

Gökhan GÜNEYSU

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi,
Kamu Hukuku Bölümü, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Eskişehir.
gguneyasu@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1754-953X

Özet

Uluslararası insancıl hukuk kuralları gereği bir silah sisteminin tasarlanması, geliştirilmesi, üretilmesi, satın alınması süreçlerinin hepsi için geçerli olacak bir denetim yükümü mevcuttur. Bu denetim ile söz konusu silahların normal ve beklenen kullanımının uluslararası hukuk kurallarına aykırılık teşkil edip etmeyeceğinin incelenmesi gerekmektedir. Söz konusu denetim, otonom silah sistemleri için de hukukî bir zorunluluktur. Ancak otonom sistemlerin kendisine özgü özelliklerinden ötürü denetimin başarı potansiyelinin ayrıca ele alınması gerekmektedir. Bu çalışma bu konuya hasredilmiştir. Öngörülebilirlik ve güvenilirlik gibi vasıfların eksikliği veya yokluğu nedeniyle bu denetimin istenen seviyede icrasının zorluğu çalışmanın temel önermesini teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Silahların Denetimi, Otonom Silah Sistemleri.

Abstract

In accordance with the rules of international humanitarian law, there is a review obligation that will apply to processes of designing, developing, producing and purchasing any weapon systems. By virtue of this review, it is aimed to examine whether the normal and anticipated use of the said weapon will constitute a violation of international law. This review as a legal requirement happens to be applicable for autonomous weapon systems, as well. However, due to the unique characteristics of these autonomous systems, it is necessary to consider whether the review promises success, at all. This paper is devoted to this subject. The difficulty or even impossibility of performing this review at that level required by law due to the lack or absence of qualifications such as predictability and reliability constitutes the main proposition of this paper.

Keywords: *International Law, International Humanitarian Law, Arms Control, Autonomous Weapon Systems.*

Giriş

Hukukun toplumsal hayatın her yerinde olmak gibi bir iddiası mevcuttur (Özekes, 2019: 15). Hukuk, gerçek bir kişiyi doğumundan vefatına kadar takip eder ve bazı biyolojik yahut sosyolojik vakıalar ile çeşitli irade beyanlarına hukukî sonuçlar bağlar. Hukukun işaret edilen kuşatıcılığını savaşta dahi görmekteyiz. Savaş durumunda bile kullanılması öngörülen kurallar insanlık tarihi içinde geliştirilmiş, uygulanmış ve giderek teamül haline gelmiştir (Acer ve Kaya, 2017: 351; Oktay, 2012:105; Walzer, 2017: 186). Bu kurallar zaman içinde savaş alanında edinilen tecrübelerin de ışığında güncellenmiş; dönemin ihtiyaç ve kaygılarına çözüm bulacak şekilde değiştirilmiştir (Kempen ve Hillgruber, 2007: 260). Bugün için konuşursak, savaşa ilişkin uluslararası hukuk kuralları en yüksek seviyede kodifiye edilmiş uluslararası hukuk alanlarından birisidir (Aksar, 2015: 137; Güneysu, 2012: 95). Savaşın hukukuna dair çok sayıda sözleşme

özellikle 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren hukuk dünyasına kazandırılmıştır.

Günlük dilde savaş diye ifade etsek dahi silahlı çatışma terimi, uluslararası hukuk dünyasında daha çok kullanılır hale gelmiştir. Bugün için savaş veya silahlı çatışma kavramlarını kullanmamız yahut bunlardan imtina ederek başka bir terim ile güncel askerî operasyonları nitelememizin sonucu esasen değişmemektedir. İsmine taraflarca ne denilmiş olursa olsun, gerçekleştirilen operasyona ne ad verilirse verilsin, insancıl hukuk herhangi bir devlet beyanına, savaş ilanına, ultimatoma vs. ihtiyaç duyulmadan uygulanmak durumundadır. Silahlı çatışma halinde uygulama bulan hukuk bütününe ise geniş anlamda insancıl hukuk, geniş anlamda savaş hukuku yahut silahlı çatışma hukuku adını vermemiz mümkündür. Çalışmada biz bu terimleri birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanacağız. Bununla beraber murad edilen, her durumda aynı hukuk kuralları grubu olacaktır.

Geniş anlamda insancıl hukuku ise üç alt başlık altında incelemek mümkündür. Alt başlıkları dar anlamda insancıl hukuk, dar anlamda savaş hukuku ve son olarak da silah hukuku (weapons law) olarak isimlendirebiliriz.

Elinizdeki çalışmanın konusu silah hukuku içinde değerlendirilecek bir hukuk kuralının otonom silah sistemleri bağlamında uygulanmasıdır. Bu hukuk kuralı, 2 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek 1977 tarihli Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol'ün 36. Maddesidir (Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, 1125 UNTS 3). Dolayısıyla burada normatif bir kuralın incelenmesi ve uygulamasında ortaya çıkması olası problem ve eksikliklere dikkatlerin çekilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmamız, amacının da gereği olarak bir hukuk incelemesidir. Bununla beraber meselenin

siyasal, felsefi ve etik yönleri çok sayıda tartışmayı gerekli kılmaktadır.

Zikrettiğimiz maddenin incelenmesinden önce kısaca otonom silah sistemlerinden bahsetmemiz yerinde olacaktır. Aynı şekilde otonom silahların ve sistemlerin yaratabileceği risklere de kısaca değinmek gereklidir.

1. Otonom Silah Sistemleri

Otonom silah sistemlerinin geliştirilmesi çok sayıda devletin öncelikli politika hedeflerinden birisi haline gelmiştir (van Engers, Kwik ve Zurek, 2023). Bu silah sistemleri günümüzün en çok tartışılan konularından birisi haline gelmiştir. Tartışmalar siyasetten hukuka, hukuktan etiğe çok çeşitli bağlamlarda sürdürülmektedir (Asaro, 2012: 688; Solovyeva ve Hynek, 2018: 166). Otonom silah sistemlerinin, savaş teknolojileri dünyasında yeni bir çağır açacağı şüphesizdir. Otonom silah sistemlerini geliştiren ve etkin olarak kullanabilen devletlerin lehinde müthiş bir güç asimetrisi yaratılmış olunacağını hatırd tutmak şarttır. Otonomi sahibi sistemler, silah teknolojileri aleminde “3. Dönüşüm” veya “3. Devrim” olarak nitelendirilmektedir (Özer, 2019: 251).

Otonom silahların tanımını yapmak zor bir konudur. Bu konuda farklı tanımlar çeşitli kişi ve kuruluşlarca yapılmıştır. Bununla beraber şu ana kadar herkesin üzerinde uzlaştığı bir hukukî tanımdan bahsetmek imkânsızdır (Christie, Ertan, Adomaitis, et. al. 2023; Dahlmann, Hoffberger-Pippan ve Wachs, 2021: 1; Jensen, 2020: 579). Ancak belli bazı kurumların benimsediği otonom silah sistem tanımları daha bir ağırlıkla akademide veya diplomatik teati ve görüşmelerde kullanılmaktadır. Hangi tanım benimsenirse benimsensin, otonom silahlar bağlamında birkaç hususiyet dikkat çekmektedir.

Bu hususiyetlerden birincisi, bu silah veya sistemlere sıradan bir savaş araç-gereci algısıyla yaklaşılmasının yanlış olacağıdır. Otonom silahlar üzerindeki insanî hakimiyet ve kontrol diğer

silahlar ile kıyaslanmayacak kadar azdır. Teknolojinin ilerlemesi, kullanımının artması ve buna bağlı olarak da sistemlerin daha da efektif hale getirilmesi ile bu kontrolün giderek azalacağı ve sıfıra yakınsayacağını varsaymak gerekir (Szpak, 2020: 118). Halbuki hukuk hep bir sorumlu insan kabulü ile görevini ifa etmektedir.

Aynı şekilde, mayın gibi otomatik çalışan ve fakat yalnızca tek boyutlu bir çalışma veya işleve sahip silahlar ile otonom silahların karıştırılması da bizleri yanlış sevk edecektir (Krishnan, 2021: 219). Konu ile yakından ilgili olarak, otonom silah kullanımlarının konuşlandırılmasının sonuçlarının hesaplanmasında “öngörülemezlik” olgusunu da dikkate almak yerinde olacaktır. Son husus ile kast ettiğimiz şudur ki otonom sistemler hedef tayin ve değerlendirmesini kural olarak insanî herhangi bir girdi olmadan icra edebilmektedirler. Nerede ne zaman ve hangi metotlar ile düşman personel veya eşyasına saldırı düzenleneceğine ilişkin karar alma sürecinde otonom sistemlerin az veya çok bir payı olmaktadır. Tam otonomi ile çalışan bir sistemde örneğin, “katkı” %100 seviyesindedir. Dolayısıyla, örneğin yirmi kilometre karelik bir alanda; kime, ne zaman ve nasıl saldırı icra edileceği bu sistemi aktive eden ve sahaya gönderen personel için de bir muamma olarak kalabilmektedir.

Öngörülemezlik durumu ise hukukî, idarî ve cezaî anlamda bir sorumsuzluk kapısının açılmasına neden olma potansiyelini haizdir. Buradaki riski tanımlarken dikkat etmemiz gereken husus, hukuka mündemiç akıl yürütme kalıbıdır. Hukuk muhatabı olarak, sorumlu tutulabilir insan bilincini tanımlamıştır (Scharre, 2020: 352). Hukuk kuralını anlama yeteneğini haiz bir gerçek kişinin kurallar ile bağdaşmaz eylemleri ise sorumluluk cihetine gidilmesinin yolunu açar. Ancak bir kere makinayı çalıştıran ve savaş sahasına gönderen bir askeri personelin kendisiyle direkt olarak ilişkili olmayan insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu tutulması ne kadar akla yakın bir çözüm olacaktır? Kanaatimizce büyük devletlerin otonom araçları geliştirmesinin en temel saiklerinden birisi tam da bu sorumluluk boşluğudur. Hukukun günümüz anlayışında bu

mahiyetteki bir ihlali cezalandırması zorlama yorumlar ile belki mümkün olabilir. Bizim düşüncemize göre otonom silahların kullanılmasından dolayı ortaya çıkan bir ihlalde özellikle de uluslararası ceza hukuku gereği savaş suçları bağlamında ihlal yönünde kast unsurunun eksikliği ciddi bir risk olarak karşımızda durmaktadır.

Konuyu biraz daha somutlaştırmak için bir örnek geliştirmemiz gerekmektedir. Bir silahlı çatışma esnasında koordinatlar ile belirlenmiş bir alanda görev ifası için otonom bir silahlı insansız hava aracının (SİHA) çalıştırılmasını ele alalım. Askeri personel on/off tuşu vasıtasıyla silahı aktive etmekte ve gerekli görev ve hedef tanımlarını da sisteme yükleyebilmektedir. Ancak sonrasında, otonomisi gelişmiş bir sistemin, herhangi bir insanî girdi olmadan bölgeye intikal etmesi ve bölgeyi sensörleri vasıtasıyla taramaya başlaması söz konusudur (Szpak, 2020: 119). Bu senaryoda, bölgede hareket halinde olan bir sivil otobüsü askerî personel taşıyan bir vasıta olarak tanımlayan sistem, yeni hedefine angaje olduğunda esasen bir insancıl hukuk kuralı ihlal edilmiştir. İhlal sonrası hukuk, söz konusu ihlali otomatik olarak gerçek bir şahsa veya şahıs grubuna atfetmek durumundadır. Ancak örneğimizde, hatalı vasıflandırmayı yapan askerî bir personel değildir. Bir gerçek kişi nihâî olarak saldırı emrini de vermediğinden ve hatalı vasıflandırma ve ona bağlı sonuçlarda gerçek kişiye atfedilebilir bir zihinsel süreç de mevcut değildir. Burada sorumluluktan bahsedebilmek ise bu nedenle hemen hemen imkânsız hale gelecektir. Otonom silah sistemleri aleyhine yürütülen ulusal ve uluslararası kampanyalar işte bu boşluk haline dikkat çekmek istemekte ve otonom sistemlerin yasaklanmasını talep etmektedir (Scharre, 2020: 343).

Öngörülemezlik problemi, iki mesele ile yakından ilgilidir. Bunlardan birincisi sistemin güvenilirliğidir. Güvenilirlikten anlaşılan, sistemin ilk planda öngörülen/planlanan kullanım amacına uygun çalışabilme kapasitesidir (Trumbull, 2020: 568). Bir sistemin güvenilir olup olmadığı, yani orijinal amacına uygun

çalışma kapasitesine ilişkin birtakım tahminlerde bulunmak mümkün değildir. Sistemin menşe ülkesi, kullanılan teknolojinin seviyesi gibi unsurlar ile yine yeni sistemin geliştirilmesinde kullanılan alt komponent ve silahların savaş alanında kendini ispatlamış (combat proven) ürünler olup olmaması gibi çeşitli unsurlar burada rol oynayacaktır. Son kertede güvenilirlik bağlamında, silah veya sistemlerin hukukîlik denetimi öncesinde veya sonrasında devam eden performans testlerinden hukuk denetimi yapacak kişi veya kurulların da haberdar edilmesi önemli bir mesele olarak belirginleşmektedir. Sürekli bug veren bir yazılım ile işleyen bir otonom SİHA'nın savaşı/sivil ayrımını yapacağını ümit etmek, maddenin aradığı sağlamlıkta bir denetim yapmanın önünde engeldir.

Diğer önemli mesele de sistemin öngörülebilirliğidir. Kontrollü bir ortamda görevini ifa eden (yani güvenilir bulunan) bir sistemin değişen şartlar karşısında nasıl bir performans ortaya koyacağı öngörülebilirlik ile alakalıdır (Trumbull, 2020: 568). Yukarıda işaret edilen algoritmik veya yapay zekaya dayalı karar alma mekanizmasının birden fazla opsiyon yaratabilmesine ilaveten, değişen şartlar da öngörülemez kararların sistemden çıkmasına neden olabilir. Sisli ve karanlık bir ortamda, elinde bahçe malzemesi taşıyan bir sivilin, silah taşıyan bir asker olarak algılanmayacağını şu an için herhangi bir garantisi mevcut mudur? Halbuki denetim sürecinde böyle farklı farklı şartların simüle edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, 36. maddenin bütün önemine rağmen bir sonuç garantisi veremeyeceğini de bir ihtimal olarak a priori kabul etmek makul ve yerinde bir davranış olacaktır.

2. Yeni Silahlara İlişkin Hukukî Düzenleme: Ek Protokol (1) 36. Madde

İnsancıl hukukun temel başlangıç noktalarından birisi de silahlı çatışmalar esnasında karşı tarafa verilecek zarar ve bu zarara neden olacak silahların kullanımının sınırsız olmadığı, düzenleme alanı dışında bırakılmadığıdır (Boothby, 2018: 29; Güneysu, 2014:

178; Özer, 2022: 117; Pazarcı, 2014: 585). Demek oluyor ki silahlı çatışmanın tarafları savaş anında da birtakım kısıtlar veya yasaklar altında hareket etmek durumundadırlar (Boothby, 2014: 158). Buna sınırlama ilkesi yahut insanilik ilkesi adı verilebilir. İlkenin uygulamaya yansımaları iki şekilde olmaktadır; ya özel olarak tanımlanmış silahlar ile savaş araç-gereçlerinin yasaklanması cihetine gidilmekte veya belli bazı silahların kullanılmasına sınırlamalar ve yasaklamalar getirilmektedir (Copeland, Liivoja & Sanders, 2022). 1977 tarihli Ek Protokol (1) 35. Maddesi bu konudaki ilke ve teamülü kodifiye eden son hukuk metinlerinden birisidir (König, 2017: 2). Madde metni “herhangi bir silahlı çatışmada, çatışmanın taraflarının savaş yöntemleri veya savaş araçları seçme hakkı sınırsız değildir” hükmünü havidir (Yamaner et. al., 2005). Temel Kurallar başlığını içeren düzenleme ile ilke ve teamül bir kez daha teyit edilmiş, ilaveten yazılı bir yükümlülük doğurucu bir kural ihdas edilmiştir.

Temel Kuralları içeren maddeden hemen sonra, yani Protokol’ün 36. maddesi yeni silahlara ilişkin şu düzenlemeyi içermektedir (Yamaner et. al., 2005):

“Bir Yüksek Akit Taraf, yeni bir silahın, savaş aracının ya da yönteminin üzerinde çalışmalar yapması, geliştirmesi, elde etmesi ya da benimsemesi durumunda bunun kullanımının işbu Protokol ya da ilgili Yüksek Akit Tarafı bağlayan herhangi bir uluslararası hukuk kuralıyla her koşulda ya da bazı hallerde yasaklı olup olmadığını belirlemek yükümlülüğü altındadır.”

Maddenin ve maddede düzenlenmiş bulunan denetim yükümünün (Akkuş, 2022: 191) nihai amacı insancıl hukuk ile bağdaşmayan, hukukun yasakladığı silahların devletler tarafından konuşlandırılmasının engellenmesidir (Trumbull, 2020: 567). Yinelemek gerekirse, madde ile “her durumda uluslararası hukuku ihlâl edecek silahların kullanılmasını önlemek ve belli bazı

durumlarda uluslararası hukuku ihlâl edecek silah kullanımı üzerinde kısıtlamalar oluşturmaktadır” (ICRC Guide, 2006; Copeland, Liivoja & Sanders, 2022: 5).

Bu denetleme sonunda kullanımının yasaklanması gereken silahların başında gereksiz acılara neden olabilecek silah sistemlerini saymak gerekir. Buradaki acı vermeyi kullanımdan bağımsız değerlendirmek gerekir. Kendi özelliği gereği; bir silah, silah sistemi veya savaş araç-gereci gereksiz acılar vermekteyse, o zaman bu silah insancıl hukukun yasaklanmasını veya en azından kullanılmamasını öngördüğü bir silahtır. Bir silahın verili durumdaki kişiye bağlı ve değişken kullanımı belirleyici değildir. Bir piyade tüfeğini işkence amacıyla, gereksiz acılar vererek kullanmak da mümkündür. Ancak söz konusu silahın doğası gereği bir hukuka aykırılık mevcut değildir. Burada, her halde (normal ve beklenen kullanımı halinde) hukuka aykırı acılar verecek sistemlerin kullanımının yasaklanması amaçlanmaktadır (Boothby, 2018: 29).

Doğası gereği ayırında bulunamayan silahların kullanılması da insancıl hukuk kuralları ile yasaklanmıştır. Ad hoc kötüye kullanımlar, silahın özelliklerine ilişkin genel bir değerlendirmeye temel teşkil edemez. Yarattığı yıkıcı etkisi belli bir alana sıkıştırılamayan bir silah mesela, bu ilkeye aykırı olacaktır. Bu aykırılık tek bir kullanımın hukuka aykırılığı değildir. Burada, bir silahın normal kullanımı neticesinde doğası gereği insancıl hukuka uygun kullanılmaması söz konusudur (Boothby, 2018: 30). Ancak böyle bir tespit var ise bu silahın kullanılmasının hukuka aykırı olduğundan bahsetmek gerekir. Bununla beraber, belli bir silahın yasaklanması bu hukuka aykırılık tespitinin ötesinde bir düzenleme gerektirmektedir. Silahın üretilmesinin, satılmasının yasaklanması genellikle ayrı sözleşmeler marifetiyle gerçekleştirilmektedir.

Ek Protokol (1)'e taraf olan her devlet için bu denetlemenin icrası artık hukukî bir zorunluluk haline gelmiştir. Hatta Ek Protokol (1) dahilinde mevcut bu düzenlemenin uluslararası

yapılageliş hukuku haline geldiği dahi ciddiyetle dikkat alınması gereken bir görüşür. Eğer bu maddeyi ve maddeye mündemiç denetleme yükümünü yapılageliş hukuku kapsamında değerlendirebilirsek, bu hâlde Protokol'e taraf olmayan devletler açısından da bağlayıcılık söz konusu olacaktır. Dolayısıyla evvela düzenlemenin uluslararası hukuk kaynakları arasındaki baskın mahiyetinin ortaya çıkarılması elzemdir.

Bilindiği üzere uluslararası hukuk kaynaklarının beş grup halinde incelemekteyiz. Bu kaynakların üç tanesi hukuku oluşturan kaynaklardır. İki tanesi ise tespit edici mahiyette, ikincil kaynaklardır. Hukuk oluşturan kaynaklardan ikisi ise andlaşmalar ve yapılageliş hukuku olmaktadır. Ek Protokol (1) çok taraflı bir uluslararası hukuk andlaşmasıdır. Bu özelliği aşikâr olan metin taraflarını bağlamakta ve hukukî sonuçlar yaratmaktadır. Ancak bir yazılı andlaşmanın zaman içinde yapılageliş kuralı haline gelmesi mümkün ve gayet de gözlenmekte olan bir durumdur. Bu ikinci durumda, bir önceki paragrafta da ifade ettiğimiz gibi, o ilk metnin tarafı olmayan uluslararası hukuk kişilerinin de bu andlaşmanın hükümleri ile bağlı olması sonucuna ulaşılmaktadır. Bu noktada, metinde mevcut bulunan düzenlemenin hukuk dünyasında bir yenilik teşkil edip etmediği önemlidir. Yok eğer, daha önceden mevcut bir yapılageliş kuralı kodifiye edilmekte, yani yazılı hale gelmekteyse bu durumda zaten herhangi bir uygulama sıkıntısı bulunmamaktadır. Bu düzenleme, hem tarafları bir andlaşma hükmü olarak bağlar hem de yapılageliş kuralı olarak bağlayıcılığı ayrıca devam eder.

Düzenlemede mevcut denetleme yükümü, tamamen yeni bir kurallaşmadan kaynaklanmamaktadır. Tamamen hukuk dünyasına yabancı ve o dünyada yenilik oluşturan bir düzenleme söz konusu değildir. Bilakis önceden oluşmuş bir uygulama mevcuttur. Başka yerde de (Güneysu, 2022: 61) işaret edildiği üzere: "Henüz I. Ek Protokol yürürlüğe girmeden, ABD ve İsveç gibi bazı devletlerin bu mahiyette bir hukuka uygunluk denetimini başlattıkları ifade

edilmektedir. Yine, 1964 tarihli Shimoda Kararı ile böyle bir hukukî yükümlülüğe dikkat çekilmiştir”.

Dolayısıyla, kodifikasyondan önce başlamış olan bir temayülden bahsetmek mümkün ve esasen doğrudur. Bununla beraber, bu önceki uygulama ve temayül bir teamül statüsüne ulaşabilmiş midir? Analizimizin tam da bu noktasında hatırlatılmalıdır ki kısıtlı bir alana sıkışmış veya sınırlı sayıda devlet tarafından icra edilen bir uygulamadan uluslararası yapılageliş kuralı elde etmek her zaman mümkün değildir. İlâveten, Protokol öncesi devlet uygulamalarının da ne seviyede benzerlik gösterdiği de tespiti müşkül bir husustur. Halbuki, yapılageliş kuralının varlığı için tıpatıp aynılık şart olmasa bile, ciddi seviyede benzeşen uygulamaların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. 36. Maddenin hazırlık çalışmaları sırasında III. Komite Raportörü'nün ifadeleri de denetleme yükümünün o zamanlar için uluslararası yapılageliş kuralı haline gelmediğini ortaya koymaktadır (Commentary, 1987). Chengeta (2017: 67) hızlı bir şekilde böyle bir yapılageliş kuralı olduğunu ileri sürmektedir. Bununla beraber, atıf yaptığı Uluslararası Adalet Divanı'nın Nükleer Silahların Kullanılması veya Tehdidinin Hukukîliği Danışma Görüşü (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p. 226, International Court of Justice (ICJ), 8 July 1996) esasen, insancıl hukuk kurallarının kodifiye edilmesinden önceleri ortaya çıktığını belirtmekle yetinmekte ve bir takım devlet uygulamalarını hatırlatmaktadır. Ancak uygulamaların varlığı uluslararası bir kuralın oluştuğu anlamına otomatikman gelmemektedir. Kanaatimizce, ortada müstakar ve belli seviyede benzeşen bir uygulamadan bahsedebilmek kolay değildir. Bununla beraber, bir minimum olarak hukukîlik denetiminin kendisinin varlığını yapılageliş kuralı saymak da yanlış olmaz. Fakat, Ek Protokol (1)'deki düzenlemede mevcut şartlar ışığında, yalnızca denetimin varlığına dair bir kural yetersiz kalmaktadır.

Bu nedenlerle 36. maddenin, Protokol-öncesi oluşmuş bir yapılageliş kuralını sırf yazılı hale getirmeyi amaçlayan bir çabanın

ürünü olmadığını; bilakis, uluslararası düzlemde görece az gözlemlenen bir uygulamayı, çeşitli şartlarla zenginleştirerek ve geliştirerek, yaygınlaştırmayı amaçladığını rahatlıkla ileri sürebiliriz. Sözleşmeden yapılagelişe doğru bir evrilmenin varlığını kabul etmek bize daha makul görünmektedir. Şu an için bu kuralın Protokol'e taraf olmayan devletleri de bağladığı sonucu (Blake ve Imburgia, 2010: 159; Chengeta, 2017: 69) bu sözleşmeden teamüle doğru gerçekleşmiş olan dönüşüm ve gelişimden hasıl olmaktadır. Bu sonucun bir istisnası ise sürekli itiraz eden devlet konumunda bulunan aktörler olacaktır.

Madde ile silah veya silah sistemlerinin uluslararası hukuk kurallarına uygunluğunun, bu silahları kullanacak veya edinecek olan devletler tarafından kontrol edilmesi öngörülmektedir (McClelland, 2003: 398). Metnin incelenmesi halinde fark edileceği üzere, bu denetimin kapsamı geniş tutulmuştur (Chengeta, 2017: 69; Güneysu, 2022: 62). Burada kast edilen, hukukîliğin silahın silahlı çatışmalarda kullanılmasından hemen önce yahut bu kullanım esnasında denetlenmesi değildir. Bilakis, bir silahın satın alınması veya geliştirilmesi gibi gelişmelerin daha ilk hazırlık safhalarından itibaren böyle bir yükümün olduğu düşünülmelidir (Güneysu, 2022: 62; Chengeta, 2015, 32).

Maddede çalışmalar yapılması sürecinden itibaren gerçekleştirilmesi gereken bir hukuka uygunluk denetimi öngörülmüştür. Buradaki çalışma ifadesinden, mevcut olan bir teknolojiden silah olarak yararlanılmasına ilişkin görüş ve tasarıların ilk ortaya atıldığı/ileri sürüldüğü safhadan başlayan ve giderek prototip üretimine yol açacak tüm bilimsel ve benzeri çabaları anlamak gerekecektir (Boothby, 2015: 350). Geliştirilmesi kelimesi ise gerçekleştirilen çalışmalar sonunda silahın oluşturulması ve sonrasında da bu silahın iyileştirilmesine yönelik çabaları anlamak doğrusu olacaktır (Boothby, 2015: 350; Boothby, 2014: 169). Bir devletin uluslararası sorumluluğunun daha bu aşamalarda ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Bu düşünceye göre; devletler bu ön-aşamalara uygun düşen hukukîlik

denetimlerini yerine getirmek konusunda gereken hassasiyeti göstermelidirler (Kotlik, 2020). Biz de bu yaklaşımı benimsemekteyiz. Gerçekten de hukukun bu safhaları kapsayacak biçimde bir denetim yükümü tanıdığı tartışmasız kabul edilecek seviyede aşıkârdır. Bu yükümün ihlâli ise sorumluluk müessesesinin kapılarını açacaktır. Bu nedenle devletler daha bu ilk aşamalardan itibaren denetimlerini icra etmeye başlamalıdır.

Düzenlemede bulunan “elde etmesi ya da benimsemesi” ise bir silahın veya silah sisteminin satın alınması, satın alınması için denemesi, temellük sonrası hangi durumlarda nasıl kullanılacağına dair senaryoların hazırlanması ve giderek bir takım plan, hesap ve doktrinlerde silahın yer alması süreçlerine karşılık gelmektedir. Kısacası silahın satın alınması ve silahlı kuvvetlere kazandırılması ve kullanılması da denetlemenin gerçekleşeceği zamansal dönemin kapsamına dahil olacaktır (Boothby, 2015: 350).

Bu çalışmada otonom silah sistemlerini ve bunların denetlenmesini kendimize konu edinmiş olsak dahi 36. maddenin uygulama alanına yalnızca yüksek teknoloji ürünü silahlar ve diğer savaş araç-gereçleri girmez. Her türlü silah veya silah sistemi maddede öngörülen hukukîlik denetiminin nesnesi haline getirilmelidir (Copeland, Liivoja & Sanders, 2022: 4).

Denetlenecek olan metinden anlaşılacağı üzere silah veya silah sisteminin normal kullanımıdır (Boothby, 2014: 170; McClelland, 2003: 407). Yani burada silahın mutad olarak kast edilen/öngörülen kullanımı belirleyici olacaktır (Trumbull, 2020: 567). Yoksa bir silahın sınırsız şekilde ve sonsuz sayıda senaryoda kötüye kullanılması mümkündür (Commentary, 1987). Ancak bu mahiyetteki kullanımları öngören sonsuz sayıda senaryoya göre bir denetleme yapılması bu madde tarafından öngörülmediği gibi, fiiliyatta da bu zaten imkânsızdır. Bu konuda örnek vermek gerekirse, bir piyade tüfeğinin doğası gereği bir insancıl hukuk hükmünü ihlal etmesi mümkün değildir. Bu silah gayet de insancıl hukukun ilke ve kurallarına uygun bir şekilde kullanılabilir.

Bununla birlikte, yakın tarihte Afrika ve Balkanlar'da gözlemlendiği gibi, çok sayıda savaş suçu basit piyade tüfeklerinin sivil ve savunmasız gerçek kişiler üzerinde kullanılması yoluyla işlenmiştir. Böylesi kötüye kullanım ihtimal ve senaryoları, maddenin kapsamı dışındadır. Hukukîlik denetiminin temel hedefi normal ve beklenen kullanımın değerlendirilmesidir (Ataş, 2022: 781; Dinstein, 2004: 80). Yine, madde ile araştırılması istenen, bir silahın belli bir olay bağlamındaki tekil kullanımının hukukîliği değildir. Belli bir anda ve bir silahlı çatışma devam ederken, askerî planlamacıların bazı kararlar almaları ve bunları icra etmeleri gerekebilir. Sivil nüfusun baskın olarak yaşadığı bir coğrafyaya komşu bulunan ve fakat taktik yahut stratejik açıdan çok büyük önemi haiz bir düşman binasının o verili şartlar altında bombalanıp bombalanmayacağı; eğer bombalanacaksa ne tür mühimmat kullanılması gerektiği gibi bağlama, zamana bağlı değişkenler, 36. madde vasıtasıyla yapılacak denetlemenin sonucuna etki edemez. Bu zaman ve bağlam bağımlı karar alma süreçlerinin de elbette insancıl hukukun yürütülmesi ile yakından ilgisi bulunmaktadır. Bu ad hoc kararlarda da insancıl hukukun ilke ve kuralları uygulama bulacaktır. Ancak denetim kapsamına böyle spesifik haller dahil edilmemiştir (Trumbull, 2020: 567). Kaldı ki Protokol'e taraf olan devletlerin bu denetimi silahlı çatışmalardan önce, daha silahın geliştirilme aşamasından itibaren başlatmış olması da gerekmektedir.

Tekil olay bağımlı değerlendirme ise özünde askeri planlamacı ve karar alıcıların taktik seviyede hemen her gün icra etmesi gereken bir başka kontrol ve analiz sürecine işaret etmektedir. Bu taktik seviyedeki planlama ve icra safhasında icra edilmesi gereken kontrol 1977 tarihli Ek Protokol (1)'in 57. maddesi ile düzenlenmiştir. 57. maddenin 2. fıkrası şu hükmü içermektedir (Yamaner et. al., 218):

“Saldırılarla ilgili olarak aşağıdaki önlemler alınacaktır: a) Bir saldırı planı yapan ya da bir saldırı yapmaya karar veren kişiler:

i) Saldırılacak hedeflerin siviller ya da sivil mallar olmadığını ve özel korumaya tabi olmadığını sadece Madde 52 paragraf 2'de verilen tanım çerçevesinde askeri hedefler olduğunu ve bu Protokol hükümlerince bu yerlere saldırmanın yasak olmadığını doğrulamak için yapılabilecek her şeyi yapmalıdır.

ii) Arızı şekilde sivil can kaybı olmasını, sivillerin yaralanmasını ve sivil mallara zarar verilmesini engellemek ve her halükarda bunları en aza indirmek amacıyla, saldırı araçlarını ve yöntemlerini seçerken mümkün olan tüm önlemleri almalıdır.

..."

Bu düzenlemenin 36. madde ile benzeştiği nokta elbette nihâî olarak insancıl değerlerin korunmasıdır. Bununla beraber, daha taktik, daha değişken ve günün şartlarından etkilenen bir analizdir bu ikincisi. Bombalanması düşünülen tesisin askerî hedef olup olmadığı; askerî hedef ise orantılılık ilkesine uygun nasıl hareket edileceği gibi kararlar bu olay bağımlı, şarttan şarta değişen bir hukukîlik denetimidir ve söz konusu silahın hukuka uyarlığını değil, o silahın söz konusu verili şartlarda kullanımının hukuka uygunluğunu sağlamayı amaçlar (Homayyounnejad, 2018: 253).

Genel hukukîlik denetimi ise bir silah sisteminin hayat döngüsünün en başından itibaren icra edilmesi protokol gereği bir zorunluluk haline dönüşmüştür (McClelland, 2003: 401; Mete, 2022: 4). 36. Madde denetimi önleyici ve öğretici etkileri olması gereken bir denetimken, askerî karar alıcıların günlük analiz yapma ve buna göre saldırı emrini vermemeleri in situ bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bir silah sisteminin hukuka uygunluğu denetlenmekteyse, o zaman hukukîliğin esas ölçütünü bizlere sunacak olan normatif çerçevenin başarılı bir şekilde çizilmesi şarttır. Burada o zaman, hangi hukuk kurallarının ölçüt teşkil edeceğini tartışmak faydalı olacaktır. Hiç şüphesiz, ilk olarak insancıl hukuk ilke ve kurallarının

denetime temel olacağını kabul etmeliyiz. Kendisi de önemli ve en güncel insancıl hukuk sözleşmelerinden olan Ek Protokol (1)'in silahlar ve silah sistemleri ile savaş araç ve metotlarına dair kurallaşmalarının bu murakabede kendilerine yer bulmaları gerekecektir. Yani, denetlemeyi icra eden devlet insancıl hukuk bağlamında taraf olduğu kuralları ve ayrıca yapılageliş mahiyetindeki insancıl kuralları birer kriter olarak kullanacaktır. Ancak ilaveten, insan hakları ölçütlerinin de göz ardı edilmeden kontrolde kullanılması faydalı olacaktır.

Daha önce de vurgulandığı gibi (Güneysu, 2022: 63) “silahların uluslararası olmayan çatışmalarda kullanılması ihtimali de mümkündür. Kanaatimizce bu senaryoda da denetimi sürdürmek hem siyasî olarak hem de hukuken doğru bir adım olacaktır. Her şeyden önce, tedarik edilmekte olan silah sisteminin hangi tür silahlı çatışma türünde uygulama bulacağını kural olarak önceden kestirmek mümkün değildir”.

İnsan hakları hukukunun rol oynaması gerektiğine ilişkin beklentimiz tam da bu nedenledir. Çünkü;

“(U)luslararası silahlı çatışmalar için geliştirilmiş veya bu tip çatışmalarda kullanılarak başarılı bulunmuş silah veya silah sistemlerinin zaman içinde uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda kullanılması söz konusu olabilmektedir. İlaveten, çatışma ortamında başarı ile kullanılmış silah veya sistemlerin kolluk uygulamalarında da kullanım bulması az rastlanılan bir tecrübe değildir. Bu nedenle denetimin geniş bir perspektifle icra edilmesi gelecekteki makul ve gerçekçi bir şekilde beklenebilir kullanımlara ilişkin hukukî kurallar ışığında icra edilmesinde uluslararası toplumun menfaati söz konusu olacaktır. Bu nedenle insancıl hukukun yanı sıra insan haklarının da bu denetim kapsamında değerlendirilmesi kanaatimizce doğru olacaktır.” (Güneysu, 2022: 63).

36. maddenin ilk ve son amacı hukuka aykırı olacak silahların kullanılmasının önceden engellenmesidir (Commentary, 1987). Ancak bu mahiyetteki, yani kullanıldıklarında savaş hukukunun ihlaline neden olacak silahların devletlerin envanterlerinde bulunması problemi bu maddenin uygulama alan ve kapsamına girmemektedir. Belli tür silah ve silah sistemlerinin yasaklanması ve envanterlerden çıkarılması insancıl hukukun amaç veya konularından değildir. Bu gibi yasaklar silahsızlanma (disarmament) alanına ilişkin problemlerdir (Commentary, 1987). Sonuç olarak devletler, uluslararası kurallara aykırılık teşkil etmeyecek silahların ve diğer savaş araç-gereçlerinin kullanılmasını sağlamak yükümlülüğü altındadırlar (Copeland, Liivoja & Sanders, 2022: 5). Bununla beraber, üreten ve satan devletler ile satın alan devletler arasında bu yükümlülük açısından herhangi bir fark gözetilmiş değildir (Commentary, 1987). Hatta satın alan devletler üzerinde böyle bir yükümlülüğün tespiti hukuka uyarlığın sağlanması açısından daha büyük bir başarı vaadini içerir görünmektedir. Satın alan devlet sayısı çok daha fazla olduğundan uygulamanın daha büyük bir ölçekte sağlanması söz konusu olmalıdır (Commentary, 1987).

Son olarak, bu madde ile öngörülen hukukî yükümlülük ulusal süreçlerle yerine getirilmesi gereken bir görevdir (Chengeta, 2017: 68). Kaynağı uluslararası hukuk olan ancak ulusal kamu hukuk ve idarî süreçleriyle yerine getirilmesi gerekmektedir. Burada ortaya çıkan görev ulusal seviyede icra edilecektir. Ancak ihlal halinde uluslararası sorumluluk ortaya çıkacaktır. Uluslararası hukuk açısından önemli olan kendi aradığı şartlara uygun denetimin sağlanmasıdır. Denetimin iç nizama ilişkin kısmının nasıl şekil aldığı yahut hangi hukuk kaynağı tarafından düzenlendiği gibi konular önemi haiz değildir.

36. maddenin uygulanması açısından ortada ispatlanmış bir başarı olduğundan bahsedebilmek kolay değildir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Ancak biz şimdi sadece otonom silah sistemleri

bağlamında kaygı yaratabilecek hususlara dikkat çekmeyi hedeflemekteyiz.

3. Otonom Silah Sistemlerinin 36. Madde Bağlamında Neden Olacağı Pratik Sorunlar

Otonom silah sistemlerine, otonom silahlar sıklıkla denilebilmekte; iki terim birbirinin yerine kullanılmaktadır. Hiç şüphesiz bu, insancıl hukuk açısından yanlış değildir. Ancak esasen otonom silah sistemleri, sadece silah değildir. Karşıdaki düşmana veya düşmana ait askeri hedef ve mallara zarar verme yeteneğine sahip silahları da bünyesinde bulunduran, silahların kullanımını ise otonom karar alma süreçlerine entegre etmiş, bu süreçleri de otonomi veya yapay zekâ yoluyla çalıştıran ve çevrenin gözlemlenmesinde yüksek sensor teknolojisinden yararlanan yüksek teknoloji ürünü savaş araç ve gereçleridir.

Otonom silah sistemlerinin savaş alanında sağladığı somut avantajlar mevcuttur (Sassòli, 2019: 522). Düşman ile olan mesafenin arttırılması bunlardan birisidir. Böylelikle düşmanın size zarar vermesinin önüne geçilmiş olunacaktır veya an azından bu zarar azaltılacaktır. Bu otonom sistemlere sahip devletler için olumlu bir asimetridir. Bununla beraber, yalnızca bu mesafenin varlığı söz konusu savaş araç-gerecini hukuka aykırı hale getirmemektedir (Boothby, 2018: 29). Bu sistemlerin sağladığı bir diğer avantaj da zarar verici askerî eylemlerin muhatabının bir yanda biyolojik varlıklar diğer yanda ise yeniden üretilebilir makinalar olmasındadır. Dolayısıyla savaşları başlatma ve devam ettirmenin insanî ve dolayısıyla siyasî bedellerinde bir düşme söz konusu olacaktır. Bu belli bazı devletlerin saldırganlıklarının artmasına neden olabilecektir, dolayısıyla bir jus ad bellum problemidir. Saldırganlığı özendirmek bir silah sisteminin veya silahın verimliliği ile yakından ilgilidir. Ancak başarılı bir silah geliştirilmesi de otomatikman hukuka aykırılık sonucunu vermez. Bizim için önemli olan sistemin insancıl kurallara uygun olarak konuşlanabilmesidir. Bu var ise, yani silah -diğer hususların yanı

sıra- doğası gereği ayırında bulunarak kullanılabilmekeyse 36. madde bağlamında hukuka uygun ilan edilebilir.

Bir otonom silah sisteminin kullandığı silahlar değişebilir, daha önce bomba-atar kullanan bir otonom SİHA sonraları roket atacak şekilde geliştirilebilir veya ayarlanabilir. Kanaatimizce 36. madde gereği icra edilecek hukukîlik denetiminde olası tüm alternatifler inceleme kapsamına alınmalıdır. Sırf böylesi bir yorumun benimsenmesi bile denetimin kapsam, masraf ve süresini birkaç katına çıkarabilir. Yine, daha önce kullanılmayan silahların entegrasyonunun sağlandığı her durumda yeniden hukukîlik denetiminin icrası hukukî bir zorunluluktur (McClelland, 2003: 404). Bununla demek istediğimiz daha önce öngörülmemiş bir silah konfigürasyonu yeni bir denetimi tetiklemelidir.

Yukarıda silahların normal kullanımından bahsedilmiş, denetim konusunun bu normal kullanım olacağına işaret edilmiştir. Özellikle yapay öğrenme yoluyla gelişimine devam edecek bir yapay zekâ temelli sistemin normal kullanımını önceden bilmek ve buna göre bir denetimde bulunmak ne kadar olasıdır? Öngörülemezlik, yapay öğrenme ve yapay zekanın doğasından kaynaklanan somut bir risktir. Öngörülemezlik sistemlerin doğasına ilişkin olduğundan herhangi bir arızılık söz konusu değildir. Arızılık riskinden söz edildiğinde işaret edilen esasen güvenilirlik meselesidir. Güvenilirlik, öngörülemezlikten başka mahiyette bir risk kaynağıdır. Güvenilirlikte bozulma, randımsız/hatalı fonksiyon icrası gibi riskler söz konusudur. Esasen bu yol kazaları da otonom silah sistemleri bağlamında dikkat edilmesi gereken büyük risklerdendir. Burada kast ettiğimiz şudur, 36. madde denetimi kapsamına arızalar, kazalar vs. girmemektedir. Ancak şu da var ki otonom sistemler bağlamında böylesi kazalar direkt olarak cezaî sorumsuzluk kapısını açmaktadır. Ortada kast veya taksirinden dolayı sorumluluğu cihetine gidilecek biyolojik bir varlık bulunmayacaktır. Bu, hukuk kültürünün aşına olduğu bir problem asla değildir. Böylesi bir problemi klasik sorumluluk anlayışıyla aşmak bize neredeyse imkânsız görünmektedir.

Bir başka problem ise otonom silah sistemlerinin kaotik çatışma hallerinde kullanım bulacağı gerçeği ile yakından ilgilidir. Bu gerçek otonom sistemlerin hazırlanması, geliştirilmesi ve hatta denetiminde dahi birtakım problemler anlamına gelmektedir. Bu zayıflığa kırılgnalık (brittleness) adı verilmektedir. Kırılgn otonom sistemler ister askerî ister sivil kullanımda olsun, basit, az-değişkenli veya izole ortamlarda; önceden sıkı sıkıya belirlenmiş sabit parametrelere göre çalıştıkları müddetçe sıkıntısız görevlerini icra edebilmektedir. Ancak değişkenlerin aynı anda istikrarsızlaştığı, bilinmeyen şartlarda görev icrasının gerekli olduğu hallerde otonom silah sisteminin başarılı değerlendirmeler yapabilmesi hiç de kolay olmayacaktır.

Analitik değerlendirmelerde genel olarak belli bazı şartların sırayla ama çoğu zaman teker teker değiştirilmesi söz konusu olabilmektedir. Yağışlı veya karanlık bir ortam rahatlıkla simüle edilebilmektedir. Ancak savaş kaotik bir durumdur. Havanın örneğin yalnızca karanlık veya yağışlı olması gibi bir sözleşmeye göre icra edilen bir şey değildir. Bilakis, bu değişkenleri kendisi lehine kullanabilen taraf avantajlı bir konuma geçebilmektedir. Neticede, öngörülemez faktörlerin savaşların neticesine etki ettiği gözlemlenmektedir. Bu faktörler savaşın belirleyici unsurlarından birisidir. Bu kaotik yapıda görev icra edecek otonom silah sisteminin ne seviyede ve ne kadar gerçekçi bir şekilde denetleneceği bizce bir muammadır. Bu muammanın varlığı bile esasen bu silah sistemlerinin geliştirilmesi, üretilmesi ve satılması konusunda bizde ciddi kaygılara neden olmaktadır. Yağışlı ve karanlık bir havada, her yerde ağır bir orman tabakasının olduğu bir coğrafyada, şimdiye kadar sadece laboratuvar ortamında denenmiş bir sisteme güvenmek en hafif tabiriyle ciddi bir kumar olarak değerlendirilmelidir. Bu son tespit otonom sistemler bağlamında 36. maddenin yarar sağlama kapasitesinin çok düşük olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla, genel olarak insancıl kurallar otonom sistemlere başarılı bir şekilde tatbik edilebilir mi emin değiliz. Başka mahiyette silah ve sistemler düşünülerek

hazırlanmış insancıl kuralların otonom sistemlere tatbik kabiliyetinin etraflıca incelenmesinde büyük fayda vardır. Şu anki düşüncemiz bu konuda temkinli olmamız gerektiği yönündedir.

Sonuç

Yeni geliştirilen silah ve diğer savaş araç-gereçlerinin denetiminin yapılması bir yükümlülük olarak kabul edilmiştir. Çalışmamızda hukukîlik denetimi kriterlerinin yalnızca insancıl hukuk kuralları ile kısıtlı olmadığını, bunun yanı sıra insan hakları kurallarının da bu değerlendirmeye temel teşkil edebileceğini ortaya koymuş durumdayız. Yine, önemli bir tespit olarak hatırlatmalıyız ki silahların mutad kullanımları denetime tabi tutulmalıdır. Mutad kullanımı neticesinde hukuk kurallarını ihlal edecek silahların silahlı çatışmalarda kullanılmaması gerekmektedir. Burada iki mesele önem kazanmaktadır. İlk olarak 36. madde bir silahsızlanma veya yasaklama maddesi olarak görülemez. Amacı kullanımın yasaklanmasıdır. Dolayısıyla yasaklanması gereken bir silahtan bahsediyorsak bu yasağın ayrı bir sözleşme hükmü ile tesis edilmesi gerekecektir. Son olarak, bir silahın kötüye kullanım yoluyla savaş suçu işlenmesinde kullanılması mümkün olabilir. Kötüye kullanım bu maddenin uygulama alanına girmez. Madde ile silahın veya silah sisteminin doğasına ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirmede ise silahın normal kullanımı belirleyicidir.

Hukukîlik denetimi meselesi otonom sistemlere gelince içinden çıkılması zor bir problematiğe dönüşmektedir. Otonom silahların mutad kullanımının önceden ve tamamen öngörülmesi mümkün değildir, özellikle de yapay öğrenme ile kendisini geliştirecek sistemlerde. Aynı şekilde, tanımlı gereği çeşitli değişkenleri otonom olarak algılayacak ve hesaplamasına katacak bir silahın yahut sistemin bu yeterliliğini laboratuvar ortamında, yani steril olan ve değişkenler üzerinde az oynama yapılabilecek ortamlarda test etmek imkânsızdır.

Bu nedenle söz konusu düzenlemenin otonom sistemler bağlamında başarı elde etmesi ve uluslararası hukuka savaş zamanında da uyulmasını sağlaması pek gerçekçi bir beklenti olarak görülmemelidir. Kanaatimizce, otonom silah sistemleri, konvansiyonel uluslararası hukuk metot ve kuralları ile düzenlenebilecek bir konu değildir. Bu sistemlerin hukuka uyarlık ve cezaî sorumluluk gibi hassas konularda yaratacağı büyük riskler söz konusudur. İnsancıl bakış açısı ile bu silah sistemlerinin bir sözleşme yoluyla yasaklanması en doğru tercih gibi görünmektedir. Realist bakış açısı ise bir yasak konusunda iyimser olmamayı salıklamaktadır. Görülen o ki otonom sistemlerin geliştirilmesi yarıışı hızlanarak devam edecektir.

Kaynakça

- Acer, Y., İ. Kaya (2017). Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Baskı.
- Akkuş, B. (2022). Uluslararası İnsancıl Hukukun İnsandılaştırılması: Otonom Silah Sistemlerinin Uluslararası İnsancıl Hukuk Üzerindeki Potansiyel Etkisi Üzerine Bir Analiz. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 24 (2): 174-196. DOI: 10.54627/gcd.1112457.
- Aksar, Y. (2015). Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II. Cilt, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı.
- Asaro, P. (2012). On Banning Autonomous Weapon Systems: Human Rights, Automation, and The Dehumanization of Lethal Decision-Making. Int' l Rev. of the Red Cross, 94: 687-709.
- Ataş, İ. (2022). Otonom Silah Sistemlerinin İnsancıl Hukukun Temel İlkelerine Uygunluğunun Sağlanmasında Anlamlı İnsan Kontrolünün Etkisi. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 12 (1): 767-809. DOI: 10.32957/hacettepehdf.1003551.
- Blake, D., J. Imburgia, (2010). Bloodless Weapons? The Need to Conduct Legal Reviews of Certain Capabilities and the Implications of Defining Them as Weapons. Air Force Law Review, Vol. 66: 157-203.

- Boothby W. H. (2018). Dehumanization: Is There a Legal Problem Under Article 36?. in Wolff H.v. H., R. Frau & T. Singer (eds.) Dehumanization of Warfare: Legal Implications of New Weapon Technologies, Springer Verlag: 21-52.
- Boothby, W. H. (2014). Conflict Law: The Influence of New Weapons Technology, Human Rights and Emerging Actors, The Hague: T.M.C. Asser Press.
- Boothby, W. H. (2015). Weapons under the Law of Military Operations. In: Gill TD, Fleck D (eds) The Handbook of the International Law of Military Operations, 2nd edn. Oxford University Press, Oxford: 332-353.
- Chengeta, T. (2015). The Challenges of Increased Autonomy in Weapon Systems: In Search of an Appropriate Legal Solution, University of Pretoria, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Chengeta, T. (2017). Are autonomous weapon systems the subject of Article 36 of Additional Protocol I to the Geneva Conventions?. UC Davis Journal of International Law and Policy, Vol. 23(1): 65-99.
- Christie, E.H., Ertan, A., Adomaitis, L. et al. (2023). Regulating lethal autonomous weapon systems: exploring the challenges of explainability and traceability. AI Ethics.
- Commentary (1987). ICRC Database, Treaties, States Parties and Commentaries, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977.
- Copeland D., R. Liivoja, L. Sanders, (2022). The Utility of Weapons Reviews in Addressing Concerns Raised by Autonomous Weapon Systems. Journal of Conflict and Security Law: 1-32.
- Dahlmann A., E. Hoffberger-Pippan, L. Wachs. (2021). Autonome Waffensysteme und menschliche Kontrolle: Konsens über das Konzept, Unklarheit über die Operationalisierung. SWP-Aktuell, Nr. 31.
- Dinstein, Y. (2004). The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict, New York: Cambridge University Press.
- Güneysu, G. (2012). Askeri Gerekliklik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk. Ankara Barosu Dergisi, (4): 91-108.
- Güneysu, G. (2014). Çevrenin Silahlı Çatışmalar Esnasında Korunması, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Güneysu, G. (2022). Otonom Silah Sistemleri: Bir Uluslararası Hukuk İncelemesi, Eskişehir: Nisan Kitabevi.

- Homayyounnejad, M. (2018). Lethal Autonomous Weapon Systems Under the Law of Armed Conflict, King"s College London, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ICJ (1996). Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports.
- ICRC (2006). A Guide to the Legal Review of New Weapons, Means and Methods of Warfare: Measure to implement Article 36 of Additional Protocol I of 1977. International Review of The Red Cross, Vol. 94, Number 864: 931-956.
- Jensen, E. T. (2020). Autonomy and Precautions in the Law of Armed Conflict. International Law Studies, Vol. 96: 576-602.
- Kalshoven, F. (1987). Constraints on the Waging of War. International Committee of the Red Cross, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Kempen, B., C. Hillgruber. (2007). Völkerrecht, Verlag C.H. Beck, Schriftenreihe der Juristischen Schulung, Band 182.
- Kotlik, M. (2020). Reviewing Legal Weapons Review: is it possible to verify compliance?. EJIL:Talk.
- König, L. (2017). Autonome Waffensysteme und das Humanitaere Völkerrecht. IFAR Fact Sheet: 1-8.
- Krishnan, A. (2021). Enforced Transparency: A Solution to Autonomous Weapons as Potentially Uncontrollable Weapons Similar to Bioweapons. In: Jai Galliot, Duncan McIntosh, and Jens David Ohlin (eds.), Lethal Autonomous Weapons: Re-Examining the Law and Ethics of Robotic Warfare, Oxford: Oxford University Press: 219-236.
- McClelland, J. (2003). The review of weapons in accordance with Article 36 of Additional Protocol I. International Review of the Red Cross, 85(850): 397-420. DOI:10.1017/S0035336100115229.
- Mete, M. D. (2022). New Weapons and Old Law: Can International Humanitarian Law Treaties Deal Adequately with Modern Technologies?. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, 4(1): 1-11. DOI: 10.51524/uhusbad.940298A.
- Oktay, C. (2012). Modern Toplumlarda Savaş ve Barış. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özekes, M. (2019). Temel Hukuk Bilgisi. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 10. Baskı.
- Özer, A. (2019). Savaşlarda Üçüncü Devrim: Otonom Silah Sistemleri ve İnsancıl Hukuk. Security of the Future (Geleceğin Güvenliği). İstanbul: TASAM Yayınları: 251-270.

- Özer, A. (2022). *Silahlandırılmış Yapay Zeka: Otonom Silah Sistemleri ve Uluslararası Hukuk*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Pazarıcı, H. (2014). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, 1125 U.N.T.S., 3.
- Sassòli, M. (2019). *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Scharre, P. (2020). *İnsansız Ordular: Katil Robotlar, Otonom Silahlar ve Makine Savaşları*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Solovyeva A. and Hynek N. (2018). Going Beyond the “Killer Robots” Debate: Six Dilemmas Autonomous Weapon Systems Raise. *Central European Journal of International and Security Studies*. 12(3): 166–208.
- Szpak, A. (2020). Legality of Use and Challenges of New Technologies in Warfare - the Use of Autonomous Weapons in Contemporary or Future Wars. *European Review*, Vol. 28: 118-131.
- Trumbull, C. P. (2020). Autonomous Weapons: How Existing Law Can Regulate Future Weapons. *Emory International Law Review*. Vol. 34: 533-594.
- van Engers, T., Kwik, J. & Zurek, T. (2023). Model of a Military Autonomous Device Following International Humanitarian Law. *Ethics and Information Technology*, 25(1).
- Walzer, A. (2017). *Haklı Savaş Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlakî Bir Tez*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Yamaner, M. B.; et. al. *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. Sayı 42.